

ТЕКСТОТИП «НАЦІОНАЛЬНИЙ ГІМН» ЯК ДИСКУРСИВНИЙ ЖАНР**Приходько А. М.**

*доктор філологічних наук, професор,
професор кафедри іноземної філології та перекладу
Національний університет «Запорізька політехніка»
вул. Університетська, 64, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Павленко Л. В.

*кандидат філологічних наук, доцент,
завідувач кафедри іноземних мов
Національний технічний університет «Дніпровська політехніка»
просп. Дмитра Яворницького, 19, Дніпро, Україна
orcid.org/0009-0006-6117-9624
pavlenkolyud@hotmail.com*

Ключові слова: *геологія,
жанр, мовленнєвий жанр,
дискурсивний жанр,
національний гімн, текст,
агент дискурсу, клієнт
дискурсу.*

Об'єктом наукового вивчення у статті є жанрова локалізація текстів, об'єднаних у групу «національний гімн» (НГ), предметом – лінгвоспецифічні риси, що уможливають їх осмислення як окремого дискурсивно-геологічного явища. Мета роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні феномену «національний гімн» як особливого жанру лірико-політичної комунікації. Робота базується на методологічних принципах когнітивно-дискурсивної парадигми лінгвістики.

У ході дослідження було з'ясовано, що серед трьох символів держави (герб, прапор, гімн) НГ є єдиним, що його наділено мовою. І в цьому своєму амплуа він постає як своєрідний тексто-мовленнєвий продукт, використовуваний у певних дискурсивних умовах, що робить його окремим повноцінним жанром художньої творчості – дискурсивним. Як такий він характеризується низкою притаманних лише йому жанровітвірних параметрів: композиційна малоформатність, безсюжетність (переважно); віднесеність до функційного стилю художнього мовлення; тематична спрямованість на виховання та закорінення в народі духу патріотизму, «правильної» громадянської позиції, любові до батьківщини та лояльності державі.

З'ясовано, що важливою дискурсивною рисою текстів НГ є й їх специфічна адресато-адресантна конфігурація, що утворює своєрідну агентивно-клієнтівну єдність, де агент дискурсу може виступати як а) активний адресант / суб'єкт мовлення у вигляді ідеологічного замовника (влада, держава, еліта); б) автор (реальний творець тексту, пропагандист, ідеологічний глашатай); в) ліричний герой. Клієнтом дискурсу в текстах НГ є народ (об'єкт мовлення, пасивний адресат, слухач).

Доведено, що з геологічної точки зору дискурсивний жанр «НГ» є кластером текстів гібридного характеру, розчинених відразу в декількох дискурсивних формаціях – художній, ритуальній, релігійній, політичній, патріотичній тощо. У цьому своєму амплуа він має такі основні жанродискурсивні ознаки загального характеру: політичний текст програмного характеру на авторські вірші; форма представлення дійсності з позицій держави / влади / еліт / істеблішменту; засіб масової агітації, розрахований на колективне сприйняття й виконання.

THE TEXT TYPE “NATIONAL ANTHEM” AS A DISCURSIVE GENRE

Prykhodko A. M.

*Doctor of Philological Sciences, Professor,
Professor at the Department of Foreign Philology and Translation
National University Zaporizhzhia Polytechnic
Universytetska str., 64, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5051-8711
aprykhod777@gmail.com*

Pavlenko L. V.

*Candidate of Philological Sciences, Associate Professor,
Head of the Department of Foreign Languages
Dnipro University of Technology
Dmytra Yavornytskoho Ave., 19, Dnipro, Ukraine
orcid.org/0009-0006-6117-9624
pavlenkolyud@hotmail.com*

Key words: *geneology, genre, speech genre, discursive genre, national anthem, text, agent of discourse, client of discourse.*

The object of scientific study in the article is the genre localization of texts combined into the group “national anthem” (NA), the subject is language-specific features that make it possible to understand them as a separate discursive-genological phenomenon. The purpose of the work is to theoretically substantiate the phenomenon of “national anthem” as a special genre of lyrical-political communication. The work is based on the methodological principles of the cognitive-discursive paradigm of linguistics.

The study reveals that among the three symbols of the state (coat of arms, flag, anthem), the national anthem is the only one that is endowed with language. In this role, it appears as a unique text-speech product used in certain discursive conditions, which makes it a separate, full-fledged genre of artistic creativity – discursive. As such, it is characterized by a number of genre-forming parameters inherent only to it: compositional small-format, plotlessness (mainly); affiliation to the functional style of artistic speech; thematic focus on educating and instilling in the people the spirit of patriotism, “correct” civic position, love for the homeland and loyalty to the state.

It is found that an important discursive feature of NA texts is their specific addressee-addresser configuration, which forms a kind of agent-client unity, where the agent of discourse can act as a) an active addresser/speaker as an ideological customer (the authorities, state, elite); b) an author (actual creator of the text, propagandist, ideological herald); c) a lyrical hero. The client of discourse in NA texts is the people (object of speech, passive addressee, listener).

It is proven that from a genological point of view, the discursive genre “NA” is a cluster of hybrid texts dissolved in several discursive formations at once – artistic, ritual, religious, political, patriotic, etc. In this role, it has the following general genre-discursive features: a political text of a programmatic nature based on the author’s poems; a form of presenting reality from the perspective of the state/authorities/elites/establishment; a means of mass agitation designed for collective perception and action.

Вступ. Поняття "жанр" зародилося в мистецтвознавстві, де воно означає вид / різновид / тип художньої творчості й де відбито певний її напрям, зміст, форма, своєрідність зображення, манера чи стиль автора. У кожній області художньо-мис-

тецької діяльності та в кожній науковій галузі жанрова диференціація відповідного інтелектуального продукту має свої специфічні риси. Має її й філологічна наука з двома своїми усталеними галузями – літературо- та мовознавством. Розу-

міння жанру в обох конкретизується як певний вид композиційної форми, тематичного змісту та стилістичної своєрідності твору. Сьогодні наукова думка виокремлює цілу галузь філологічного знання – "лінгвістичну генологію / генристику" [Бацевич 2005; Яхонтова 2009], яка стала одним із провідних розділів комунікативно-функційної лінгвістики.

Об'єктом цієї роботи є жанрова локалізація текстів, об'єднаних у групу "національний гімн" (НГ), а **предметом** – ті лінгвоспецифічні параметри, що уможливають їх осмислення як окремого дискурсивно-генологічного феномену. **Мета** роботи полягає у теоретичному обґрунтуванні феномену "національний гімн" як особливого жанру лірико-політичної комунікації. Ця мета зумовлює й такі конкретні **завдання**, як узагальнення напрацювань сучасної лінгвістики в галузі мово- і літературознавчої генології; обґрунтування теоретичних засад дискурсивного жанру; аналіз і опис текстологічної специфіки дискурсивного жанру (ДЖ) "національний гімн".

Актуальність роботи корелює з посиленням уваги лінгвістичних шкіл до текстових утворень різного ґатунку і статусу з огляду на їх упорядкування під певним кутом зору. При цьому науковці все більше звертають увагу на жанровий устрій різних дискурсивних формацій, а їх праці засвідчують розширення генристичної проблематики, прагнення з'ясувати спільні та відмінні риси жанрів, описати шляхи і способи їх текстових імплементацій. Не є винятком із цього тренду і жанрова специфіка тестів національних гімнів, що стоять окремою групою в лірико-політичному дискурсі кожної нації і/або кожної держави.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жанрову природу текстів НГ філологи визначають або як мовленнєвий (МЖ), або як літературний жанр (ЛЖ). Обидва визначення походять із минулого століття, а їх "родоначальником" вважається М.М. Бахтін, який розглядав обидва феномени як стійкі типові форми висловлень, вироблені певною сферою використання мови [Бахтин 1979, с. 430]. Випестувавшись із досліджень поетичного мовлення як один із напрямів у пошуку його специфіки, поняття жанру поширилося і на літературознавчу, і на мовознавчу стилістику, а далі – й на інші галузі філологічного знання, де основним їх (жанрів) призначенням вважається трансляція комунікативних смислів [Заборна 2018, с. 171].

Літературний жанр (ЛЖ) – "тип літературного твору, який складається історично (роман, поема, балада тощо)" [ЛСД 2007, с. 106]. Традиційно так сталося, що художнє вивчення феномену "гімн" здійснювалося сумісно літературо- та музикознавцями, а тому й у відповідних джере-

лах НГ розглядалися здебільшого інтегративно, без диференціювання на окремі різновиди, тобто жанр "НГ" як такий не виділявся взагалі. Проте відомо, що в понятті "жанр" літературознавство вбачає риси, властиві більш-менш широкій групі творів певної епохи, певної нації чи світової літератури взагалі [СЛТ 1987, с. 106], виділяючи їх на основі віднесеності до того чи іншого літературного роду, естетичного ідеалу та обсягу і структури твору (лірика, драма; малі, середні та великі форми епосу тощо). Однак всі ці критерії підходять більшою мірою для художньої комунікації, хоча сам комунікативний чинник в теорії літературних жанрів не враховується.

Зрозуміло, що зазначені параметри можуть бути застосовані й до НГ, але найголовнішого, чим він вирізняється від інших, скажімо, лірико-поетичних творів – його "вмонтованість" у різні дискурсивні практики – літературознавство не бере до уваги. Тому віднесеність НГ до каталогу лише літературних жанрів є недостатнім. Цей недолік, як здається, зміг подолати С.Г. Воркачов, який доводить, що той є "гібридним" літературним жанром, реалізовуваним у тілі відразу декількох дискурсів. Аналізуючи НГ республік колишнього СРСР, він доходить висновку, що, незважаючи на "синхронність" їх визнання як офіційних символів новостворених держав, ці гімни відрізняються жанровим походженням, тематикою та певними змістовими ознаками (С.Г. Воркачев). Визнаючи правоту автора в тій частині, що стосується гібридного дискурсивного фундаменту НГ, не зовсім зрозумілим залишаються підстави уналежнювання НГ саме до категорії "літературний жанр". Незрозумілою в цьому відношенні є й друга точка зору, згідно з якою НГ є вторинним мовленнєвим жанром (за М.М. Бахтіним), але у той же час він є літературно-художнім жанром (Л.А. Ощепкова).

Мовленнєвий жанр (МЖ) – це ті готові зразки, що їх люди несвідомо та постійно використовують у повсякденності [Бахтин 1986, с. 441]. Він називає МЖ єдиною первинною формою існування мови. Для усвідомлення цього поняття пошлемося на авторитет проф. О.О. Селіванової [2010, с. 433], яка пропонує таке визначення МЖ: "одиниця мовлення <...>, дискурсивний інваріант, зразок ідеальної природи, що характеризується певним тематичним змістом, композиційною структурою, відбором <...> певних мовних засобів і інтенційно-прагматичними особливостями".

У мовознавстві існує й спеціальна МЖ-анкета – семичленна матриця диференційних ознак, що підходить і до текстів НГ: комунікативна мета, образ автора, образ адресата, диктум / зміст, фактор минулого, фактор майбутнього, формальна організація тексту (Т.В. Шмельова). На тлі існуючого в лінгвістиці різночитання явища МЖ

будь-яка спроба його "паспортизації" викликає схвалення, у т.ч. й зазначена. Однак і вона не позбавлена деяких "лакун", що намітилися у зв'язку з поступальним розвитком науки: концептуальний візерунок, іллокутивна структура, тактико-стратегічний потенціал, які увійшли до дефініції О.О. Селіванової.

Якщо ж говорити конкретно, то йдеться, приміром, про такі різновиди МЖ, що вважаються вже усталеними: інформативні (оголошення, передвиборні дебати), етикетні (комплімент, флірт, жарт), ділові (протокол, угода, контракт, бізнес-проект, догана), наукові (анотація, тези, дипломна, дисертація), академічні (конспект, лекція, реферат, дискусія), побутові (глузування, сварка, звинувачення, образа, прохання, обіцянка) та ін. Неважко помітити, що у цьому списку немає місця для НГ, проте можна помітити й інше: ці та їм подібні мовленнєві одиниці нагадують мовленнєві акти, відрізняючись від них лише розмірами (пор. інші їх назви: "гібридні МА", "макромовленнєві акти", "метакомунікативні блоки", "риторичні жанри", "дискурсеми"). Не можна не звернути увагу й на те, що М.М. Бахтін у своїй теорії мовленнєвих жанрів також фактично схарактеризував основні ознаки мовленнєвих актів.

Так чи інакше, але МЖ у сучасній їх інтерпретації виявляються доволі близькими до традиційних мовленнєвих актів Дж. Остіна і Дж. Сьорля. Більш того, певні іллокутивні ознаки часто використовуються і для параметризації внутрішньої структури мовленнєвих жанрів. Так, А. Вежбицька заявляє, що кожен мовленнєвий акт і кожен мовленнєвий жанр відповідають інтегрованому пучку ментальних актів. Вона зазначає, що відшукуючи єдину площину аналізу мовлення, ми потребуємо, з одного боку, поняття "більшого", більш ємного, ніж "акт" (отже, поняття "жанр"), а з іншого, – поняття найпростішого, більш елементарного, ніж "акт" (отже, поняття "іллокутивного компонента").

Підключення до параметричних характеристик МЖ феноменів "іллокуція" та "мовленнєвий акт" віддаляє, з одного боку, від початкового їх тлумачення як деякого художньо-літературного явища, а з іншого, – зближує їх з іллокутивними актами, які насправді є лише будівельним матеріалом змістовно завершених мовленнєвих форм, більших від них – приміром, надфразових єдностей. Тим самим відбувається звуження їх функціоналу до полі-іллокутивних мовленнєвих утворень.

На нашу думку, таким мовленнєвим формам, як НГ не вистачає підключення для їх витлумачення чинника "дискурс", що могло б зняти певні протиріччя. У такому випадку можна було б говорити про феномен іншого кількісно-якісного ґатунку, який ми називаємо *дискурсивним актом* – "оди-

ницю мовленнєвої (взаємодії), яка включена до інтеракції та являє собою ланцюжок мовленнєвих актів, поєднаних спільною інтенційною настановою в один мовленнєвий блок, у якому сходяться, перетинаються і взаємодіють різні іллокутивні сили з різними (первинними і вторинними) прагматичними смислами" [Приходько 2010, с. 102]. Іноді такі акти кваліфікуються як "непрямі мовленнєві жанри" (напр., "прохання") або як "комунікативні смисли" [Заборна 2016, с. 165]. Втім, сенс у виокремленні феномену "дискурсивний акт" має лише непряме відношення до предмета цієї розмови.

Виклад основного матеріалу. Дискурсивна природа НГ не піддається сьогодні сумніву, але перш ніж говорити про це предметно, слід визначитися з одним із ключових понять цієї розвідки – дискурсом. Попри безліч його тлумачень, які існують у гуманітаристиці, зауважимо, що для лінгвістики дискурс є насамперед явищем мовленнєвого порядку, в якому відбито комунікативну культуру того чи іншого суспільства на певному етапі його розвитку [Habermas 1990, с. 123f]. Як такий він (дискурс) визначається тим етно-соціо-психо-лінгво-культурним субстратом, на тлі якого відбувається вербальна (усна і/або письмова) комунікація в межах певної тематичної сфери. Для письмової комунікації, у т.ч. й гімнової, особливої ваги набуває близьке нам розуміння дискурсу як деякої однорідної сукупності тематично спільних текстів, кожен з яких сприймається та ідентифікується як мовний корелят певної соціокультурної практики.

У такий спосіб дискурс постає як мовленнєве явище, у якому фокусуються, поєднуються, взаємодіють, розчиняючись одне в одному, три основні комунікативні фактори – середовище, модус (режим) і стиль спілкування. Середовище дискурсивного побутування текстів НГ зумовлене їх символічним значенням для держави та, відповідно, їх оркестрово-вокальне виконання під час офіційних заходів; режим / модус побутування – ситуація виконання гімну, що вимагає дотримання певних ритуальних норм; стиль побутування – літературно-художній, який уналежнює їх до лірико-поетичних творів, поєднаних любов'ю до батьківщини а її глорифікацією.

Д. Махін зазначає, що дискурси ніколи не бувають присутні в одному місці або в одному випадку спілкування, а проникають у всі соціальні практики, матеріальні культури і в нас самих [Machin 2017, с. 438]. Повною мірою це стосується й НГ, тексти яких є повноцінними представниками суспільної сфери діяльності людини. Тож і триєдина репрезентація дискурсу як такого проливає світло на різноінтерпретованість дискурсивного статусу НГ у комунікативній культурі народу: як продукту

ритуального, політичного, рекламного, ідеологічного [Baranova 2016], патріотичного (С.Г. Воркачов) дискурсів. Як не дивно, але мовознавці чомусь майже не згадують основну дискурсивну властивість НГ – художність, хоча він (НГ) у першу чергу є різновидом літературно-художнього і/або лірико-поетичного дискурсу.

Якщо дискурсивна природа НГ не викликає сумнівів серед лінгвістичного загалу, то його жанрова локалізація породжує численні суперечки. Зокрема, йдеться про "мовленнєвий жанр" (С. Риженьких), "комунікативний жанр" (О.Е. Галанова) або ж "літературний жанр" (А.Д. Жук). Звичайно ж, про мовленнєвий жанр, закарбований у текстовій формі, тут йтися теж може, адже НГ сповна відповідає його критеріям (тематичний зміст, стиль, композиційна побудова [Селіванова 2010, с. 433]) і типовим формам висловлення (комунікативна ситуація, експресія, обсяг, концепція адресата й наддресата [Бахтин 1986]). Відповідає НГ і літературному жанру як "історично складений тип літературного твору (роман, поема, балада тощо)" [ЛСД 2007, с. 106], який власне кажучи, має родо-видову природу, оскільки типи літературного жанру дозволяють свій подальший поділ за різними принципами.

Тож НГ є стійкою типологізованою формою висловлення, виробленою літературно-поетичною і політико-ідеологічною сферами використання мови. У цьому сенсі він набуває рис і літературного (літературознавче осмислення), і мовленнєвого (мовознавче осмислення) жанру, постаючи в очах філолога як *дифузний літературно-мовленнєвий жанр*. Його немовби втиснуто між поняттями "мовленнєвий жанр", "текст / текстотип" і "дискурс" / дискурсотип". У такий спосіб він одночасно належить всім їм одночасно і в той же час не належить жодному з них, що небезпідставно дає окремим дослідникам право говорити про "полідискурсивний збіг жанрових характеристик гімну" (Т.В. Белкова). Іншими словами, НГ є гібридним словесним продуктом, у якому сходяться і взаємодіють риси літературно-художньої творчості та соціополітичної активності його творців.

З метою усунення тотожності між термінами літературознавчого і лінгвістичного розуміння НГ виникає необхідність у терміні, який би наголосив їх гібридність і підкреслив би їх дискурсивну природу. Втім, філологічна думка (Т. ван Дейк, Дж. Свайлс) вже запропонувала нове термінопоняття – *genre of discourse* 'жанр дискурсу' [RLE 2004], яке у плані пристосування до традицій української вербальної практики ми в подальшому будемо іменувати більш звичним словосполученням "дискурсивний жанр". Цим же терміном успішно оперує й відома дослідниця англомовної наукової

комунікації Т.В. Яхонтова, яка розрізняє в ній такі дискурсивні жанри, як "наукова стаття", "наукова конференція", "тези доповідей", "електронне спілкування" [Яхонтова 2009, с. 139 ff].

Отже, *дискурсивний жанр* (ДЖ) – це гібридний літературно-мовленнєвий продукт, у якому сходяться, взаємодіють і перетинаються, перетікаючи одна в одну, риси художнього мовлення та дискурсивної поведінки інтерлокуторів і в якому діють різні іллокутивні сили з різними прагматичними значеннями. ДЖ характеризується єдністю форми (малоформатний віршований текст), змісту (ідеографічно-тематична лінія: героїчна пісня про батьківщину) та функції (спрямованість на патріотичне єднання нації та лояльність владі). У своєму конституюванні цей ДЖ вирізняється унікальною концептосистемою, специфічним синтаксисом і своєрідною стилістикою з певним градусом мовної експресії та особливою адресатно-адресатною конфігурацією, а також певними принципами композиційної побудови та приблизно однаковим матеріальним обсягом (малоформатність).

До цих жанрів можна уналежити: псалми, молитви, билини, сказання, примовки, частушки (рос.), колядки (укр.), лімерики (англ.), танки (яп.), народні та інші пісні та звичайно ж гімни. Існування відповідних текстів доцільне лише у зв'язку з їх призначенням для публічної комунікації та з актуалізацією в певному дискурсі – релігійному, карнавальному, святковому тощо, а то й у різних дискурсах одночасно. Кожен кластер відповідних цьому текстів можна "паспортизувати", піддавши їх "анкетуванню" на предмет з'ясування їх відповідності певному набору заздалегідь вироблених критеріїв.

Феномен "національний гімн" постає з більш-менш повним набором специфічних властивостей гібридного мовленнєво-літературного жанру художньої творчості. У цьому своєму амплуа він характеризується низкою притаманних лише йому жанротвірних параметрів гіперонімічного порядку (формально-текстологічний, когнітивно-семантичний, комунікативно-дискурсивний, когнітивно-комунікативний, адресато-адресантний). Принагідно зазначимо, що перелік запропонованих жанротвірних критеріїв не може претендувати на вичерпність і остаточність, як не може на це претендувати й будь-який інший філологічний перелік. Цей список є за визначенням завжди відкритим для його корекції науковою думкою.

Формально-текстологічні властивості характеризують НГ композиційною малоформатністю та переважною безсюжетністю. Будучи призначеними для хорового, сольного чи оркестрово-хорового виконання під час урочистих заходів інституційного, державного та міжнародного характеру, тексти НГ фіксують рефлексії не окре-

мої людини (навіть якщо йдеться про монаршу особу), а всієї держави. У такий спосіб вони можуть змальовувати їх як у режимі моноєйдемії / однообразності (образ короля/королеви в НГ СК 1619 або образ кайзера у всіх НГ Австро-Угорщини), так і полієйдемії (образи героя, ворога, прапора у НГ США 1931), хоча у всезагальному смислі вони все ж таки тяжіють до моноєйдемії – образу держави-батьківщини.

Когнітивно-семантичні властивості текстів НГ як окремого ДЖ зумовлюються їх тематико-ідеографічною спрямованістю на виховання та закорінення в народі патріотизму, "правильної" громадянської позиції, любові до батьківщини та лояльності до держави. Це певною мірою пов'язано зі специфікою локусів та їх інкрустацій, що базується на обов'язковій географічній прив'язці до місцевості, ландшафту, краєвиду і самої країни. При цьому тексти НГ уникають історичних ретроспекцій і зосереджуються переважно на теперішньому та майбутньому. І все це зумовлюється міцним ідеологічним субстратом – певною соціофілософською ідеєю, що є актуальною для відповідної країни (свобода, незалежність, єдність, рідний край, націоналізм, монархія, Бог) і що в окремих випадках набуває сакрального значення. Ця ідея стає й могутнім регулятором у доборі специфічних концептів, система яких стає визначальною для текстів саме цього ДЖ і ні для якого іншого. Звідси, пише О.Ю. Хорошилов [2021, с. 223], і наявність у них загальних елементів-конструктів, що створюють спільні для членів певної національної спільноти образи природного та соціального простору, задають єдину інтерпретацію історії, визначають сенс існування нації та горизонти її розвитку.

Комунікативно-дискурсивні властивості текстів дискурсивного жанру "НГ" стосуються середовища, режиму і стилю їх використання, якими задаються офіційний характер комунікації, її публічність і інституційність, а також особлива урочиста тональність з підкресленням взаємної дружельності всіх її учасників у момент виконання. Як урочиста пісня / літературно-музична композиція НГ передбачає й певний ритуал свого виконання (вставання з місця, військові почесті, зняття головного вбрання, підспівування; при візитах іноземних державних діячів це регулюються дипломатичним протоколом). З огляду на свою ідеологічно задану інтенційність тексти НГ вирізняються й своєрідністю свого прагмасемантичного устрою, яка базується на багатоіллокутивності, тобто на інтенціональній насиченості гімнової нарації (асертивність, директивність, квеситивність, комісійність, фатичність). Така структура спрямована на досягнення цілком конкретного посткомунікативного ефекту – вихо-

вання, цементування чи навіть зміну (за потреби) ментального стану адресатів задля ідеологічної консолідації нації.

Когнітивно-комунікативні властивості текстів дискурсивного жанру НГ зумовлені їх приналежністю до функційного стилю художнього мовлення, а саме: до різновиду політичної лірики. При цьому основною їх функцією слід визнати когнітивно-пізнавальну та наставничу, які покликані забезпечити збереження та передачу інформації від покоління до покоління (т. зв. міжгенераційний інформ-місток) та ставити молоде покоління на "правильні" рейки соціальної поведінки. Виконання текстами НГ функції передачі знань про батьківщину забезпечується саме завдяки їх здатності виступати у ролі ДЖ, який для цього власне й призначений. Це стосується й т. зв. мобілізаційних функцій НГ.

Адресато-адресантна конфігурація текстів НГ зумовлена тим, що оцінка дійсності, а також ставлення до неї формуються з позицій патріотизму, смислові відношення подаються крізь призму держави, яка віщає від імені всієї нації, а позиція автора залежить від ціннісних настанов, традицій, переконань і думок, що створюють ментальний простір нації та її моральний стрижень. Як і будь-яке "мовлення, занурене у життя" (Н.Д. Арутюнова), ДЖ "гімн" екзистенційно залежить від "образу автора" у двох своїх втіленнях – фігури агента і фігури клієнта дискурсу.

Агент дискурсу виступає в текстовій тканині НГ як активний адресант / суб'єкт мовлення у трьох іпостасях: 1) ідеологічного замовника (влада, держава, еліти), 2) автора (реальний творець поетичного тексту, пропагандист, ідеологічний рупор); в окремих ДГ-текстах агент дискурсу може з'являтися й у іпостасі 3) ліричного героя (невідомий наратор у НГ США 1931, солдат у НГ Ірландії 1926, пруссак у НГ Пруссії 1830, молода людина-патріот у "студентському" гімні Німеччини 1945). Окремі дослідники вважають, що є й четверта іпостась агента, яка проявляється в особі громадян держави, від імені яких створено текст НГ (С.Г. Воркачев). З цією думкою можна погодитися, але за умови визнання такого співавторства лукавством замовників текстів НГ. Народ і громадяни насправді є лише пасивними споживачами гімнової нарації, які репрезентують фігуру клієнта дискурсу і виступають у текстах НГ як об'єкт мовлення, пасивний адресат, слухач.

Характерною жанротвірною рисою текстів НГ, що лежить на поверхні, є удавана анонімність агента-замовника, фактична відомість агента – творця тексту, з одного боку, та знеособленість його клієнта, – з іншого. На рівні ж глибинної репрезентації обидві фігури віддзеркалюють демонстративну неприхованість свого колек-

тивного образу – держава в першому випадку і народ – у другому. Останній факт додатково засвідчує й односторонність каналу передачі інформації: агент лише відправляє інформацію, клієнт лише сприймає її. Інтерактивний обмін інформацією у текстах НГ відсутній, бо "перекритий" офіційно затвердженим тестом.

Адресато-адресатна конфігурація учасників гімнової дискурсії має й інші тільки їй притаманні риси. Крім зазначених двох провідних інтерактивних / інтерлокуторних категорій агента і клієнта дискурсу та їх вдаваної рівноправності доцільно звернути увагу й на те, що аудиторія гімнової комунікації є кількісно необмеженою та гендерно рівноправною.

Отже, з генологічної точки зору ДЖ "національний гімн" постає як своєрідний твір гібридного характеру, який, виникнувши на перетині релігійного та героїчного дискурсів Античності та Середньовіччя, виявляється розчиненим відразу в декількох дискурсивних формаціях – художній, ритуальній, релігійній, політичній, патріотичній. У цьому своєму амплуа він включає такі основні жанродискурсивні ознаки: політичний текст програмного характеру на авторські вірші, засіб масової агітації, розрахований на колективне сприйняття й виконання.

Висновки й перспективи. Національний гімн постає у різних своїх амплуа як об'єкт з безмежною предметною сферою свого вивчення з огляду на історичну ретроспективу, на закладені в ньому видимі та сакральні смисли, на його ментально-концептуальний субстрат, на літературно-жанрові можливості музично- і художньо-сугестивного впливу тощо.

Як дискурсивний жанр НГ характеризується низкою притаманних лише йому жанротвірних параметрів. Формально-текстологічні властивості характеризують його композиційною малоформатністю та переважно безсюжетністю, когнітивно-семантичні особливості текстів НГ зумовлюються їх тематичним контентом, спрямованим на виховання та закорінення в народі духу патріотизму, "правильної" громадянської позиції, любові до батьківщини та лояльності до держави. Когнітивно-комунікативна специфіка текстів НГ пов'язана з їх приналежністю до функційного стилю художнього мовлення, а саме: до різновиду політичної лірики.

Доволі специфічною є адресато-адресатна конфігурація текстів НГ, що утворює агентивно-клієнтинну єдність, у якій агент дискурсу виступає як активний адресант / суб'єкт мовлення у вигляді 1) ідеологічного замовника (влада, держава, еліта); 2) автора (реальний творець поетичного тексту, пропагандист, ідеологічний глашатай); 3) ліричного героя. Клієнтом дискурсу в

текстах НГ є народ (об'єкт мовлення, пасивний адресат, слухач).

Дискурсивний жанр "національний гімн" передбачає єдність форми (малоформатний віршований текст), змісту (ідеографічно-тематична лінія: героїчна пісня про батьківщину) та функції (спрямованість на патріотичне єднання нації та лояльність владі). З генологічної точки зору дискурсивний жанр "НГ" охоплює кластер текстів гібридного літературно-мовленнєвого характеру, розчинених відразу в декількох дискурсивних формаціях – художній, ритуальній, релігійній, політичній, патріотичній. У цьому своєму амплуа він має такі основні жанродискурсивні ознаки: політичний текст програмного характеру на авторські вірші, засіб масової агітації, розрахований на колективне сприйняття й виконання.

Пропонована праця відкриває нові можливості для вітчизняного жанрознавства – лінгвістичну генологію різних сфер комунікації – художньої, політичної, наукової, фахової тощо, об'єктом уваги якої можуть слугувати дискурсивні жанри різних професійних сфер, а предметом – напрями і принципи як традиційного (структурного), так і сучасного (когнітивно-дискурсивного) мовознавства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бацевич Ф. Лінгвістична генологія: проблеми і перспективи. Львів: ПАІС, 2005. 264 с.
2. Бахтин М.М. Проблема речевих жанрів. Літературно-критическіє статті. М.: Худ. л-ра. 1986. С. 428–472.
3. Заборна М.С. Лінгвістична генологія: навчальний комплекс. Тернопіль: Підручники і посібники, 2018. 80 с.
4. ЛСД: Літературознавчий словник-довідник / За ред. Р.Т. Громяка, Ю.І. Коваліва, В.І. Теремка. К.: Академія, 2007. 752 с.
5. Приходько А.Н. Дискурсивні акти: прагматемантика і прагматипологія. *Когніція, комунікація, дискурс*. Харків: ХНУ ім. В.Н. Каразіна. 2010. № 1. С. 101-122
6. Селіванова О.О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К, 2010. 843 с.
7. СЛТ: Словник літературознавчих термінів (Електронний ресурс). URL: www.ukrlit.vn.ua/info/dict/hwupc.html.
8. Хорошилов О.Ю. Естетичний інструментарій формування уявних спільнот: феномен національного гімну. *Міжнародні та політичні дослідження*. Одеса: ОНУ ім. І.І. Мечнікова, 2021. № 34. С. 212 – 231. URL: <http://heraldiss.onu.edu.ua/article/view/229966/240831>
9. Яхонтова Т.В. Лінгвістична генологія наукової комунікації. Львів: ВЦ ЛНУ ім. І. Франка, 2009. 420 с.

10. Baranova S., Rozhenko O. Lexical and Stylistic Features of English-Speaking National Anthems in the Aspect of Ideological Discourse. *Філологічні трактати*. Суми: СумДУ. 2016. Т. 8(2). С. 80-87. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Filtr_2016_8_2_11
11. Habermas J., Luhmann N. Vorbereitende Bemerkungen zur Theorie der kommunikativen Kompetenz. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1990. S. 101-141.
12. Machin D. Music and sound as discourse and ideology: The case of the national anthem. *The Routledge Handbook of Language and Politics CH28RWcorr*. Routledge. 2017. P. 426-439. URL: <https://www.researchgate.net/profile/David-Machin-4/publication/348674983>
13. RLE: The Routledge Linguistics Encyclopedia / Ed. by Kirsten Malmkjaer. 3rd Edition. L., N.Y: Routledge, 2013. 688 p.
- dyskurs. Kharkiv: KhNU im. V.N. Karazina. 2010. №. 1. S. 101-122.
6. Selivanova O.O. Suchasna linhvistyka: terminolohichna entsyklopediia [Modern Linguistics: Terminological Encyclopedia]. Poltava: Dovkillia-K, 2010. 843 s.
7. SLT: Slovnyk literaturoznavchykh terminiv (Elektronnyi resurs) [Dictionary of literary terms].
8. Khoroshylov O.Yu. Estetychnyi instrumentarii formuvannia uiavnykh spilnot: fenomen natsionalnoho himnu [Aesthetic tools for forming imagined communities: the phenomenon of the national anthem]. *Mizhnarodni ta politychni doslidzhennia*. Odessa: ONU im. I.I. Mechnikova, 2021. № 34. S. 212 – 231.
9. Yakhontova T.V. Linhvistychna henolohiia naukovi komunikatsii [Linguistic geneology of scientific communication]. Lviv: VTs LNU im. I. Franka, 2009. 420 s.
10. Baranova S., Rozhenko O. Lexical and Stylistic Features of English-Speaking National Anthems in the Aspect of Ideological Discourse. *Philological treatises*. Sumy: SumDU. 2016. Т. 8 (2). P. 80-87.
11. Habermas J., Luhmann N. Vorbereitende Bemerkungen zur Theorie der kommunikativen Kompetenz. *Theorie der Gesellschaft oder Sozialtechnologie. Was leistet die Systemforschung?* Frankfurt/M.: Suhrkamp. 1990. S. 101-141.
12. Machin D. Music and sound as discourse and ideology: The case of the national anthem. *The Routledge Handbook of Language and Politics CH28RWcorr*. Routledge. 2017. P. 426-439. URL: <https://www.researchgate.net/profile/David-Machin-4/publication/348674983>
13. RLE: The Routledge Linguistics Encyclopedia / Ed. by Kirsten Malmkjaer. 3rd Edition. L., N.Y: Routledge, 2013. 688 p.

REFERENCES

1. Batsevych F. Linhvistychna henolohiia: problemy i perspektyvy [Linguistic geneology: problems and prospects]. Lviv: PAIS, 2005. 264 s.
2. Bahtin M.M. Problema rechevyh zhanrov [The problem of speech genres]. *Literaturno-kriticheskie stati*. M.: Hud. l-ra. 1986. S. 428–472
3. Zaoborna M.S. Linhvistychna henolohiia: navchalnyi kompleks [Linguistic geneology]. Ternopil: Pidruchnyky i posibnyky, 2018. 80 s.
4. LSD: Literaturoznavchy slovnyk-dovidnyk [Literary Dictionary-Reference] /Za red. R.T. Hromiak, Yu.I. Kovaliva. K.: Akademiia, 2007. 752 s.
5. Prykhodko A.N. Dyskursyvni akty: prahmasemantyka i prahmatypolohiia [Discursive acts: pragmasemantics and pragmatypology]. Kognitsiia, komunikatsiia,

Дата першого надходження статті до видання: 20.01.2026

Дата прийняття статті до друку після рецензування: 25.02.2026

Дата публікації (оприлюднення) статті: 10.04.2026